

Imagine

Susan Sontag mondja, hogy „az írónak az a dolga, hogy megmutassa a világ ellentmondásos összetettségét”¹. A ma megélt emberi történelemből a saját jövőbeli történelmünké alakított elbeszélésfüzért állított össze, és mutatta meg egy valóságból az elképzelhető jövő(nk) felé tendáló, ellentmondásos összetettségű világunkat Olga Tokarczuk. A kötet olyan valóságot ábrázol, melyben a tudás többféleképpen összetett fogalomná, jelképpé válik. „A tudományos felfedezések először szinte mindig irracionálisnak tűnnek, mivel a racionalitás szabja ki a megismerés határait, az átlépésükhöz pedig sokszor arra van szükség, hogy az ember... a megfoghatatlan sötét szakadékba ugorjon – pontosan azért, hogy lépésről lépésre racionálissá tegye.” (*Mindenszentek hegye*). A megvalósíthatóság korszakát nyitja meg a szerző a kötetben.

Az utas című rövidke írás felvezeti és összesűriti az átváltozás és felismerés filozófiai alapjait, a gyerek és a felnőtt (gyerekkor és felnőttkor) kettősségéből kiindulva. A zöld gyermekek történetétől kezdve a régmúltból, középkorból indul el egy bizarr, ugyanakkor kézzelfogható realitás felé (*Emberi ünnepek rendje, Transfugium*). Nem science fiction ez a világ, hanem egy olyan létmód ábrázolása, melyet lassan mi magunk érünk el, saját jelenünkből érhetjük el ezt az egyben determinált, de szabad(ságot is sugalló), életközpontú világot (rendszer). Fogyasztásaink, igényeink, jólétünk, alakulásaink, tudományunk, intelligenciáink, alkotásaink, kreativitásunk mind egy hihető és valós úton járnak, és érik majd el az író által megformált lehetőségeket, életmódmintákat, megvalósulásokat. A rendszer békés, bővelkedik erdőségekben, a levegő tiszta, az élet abban a formában van, ahogyan mi magunk is ismerjük még, ám nagyon lényeges kiegészítésekkel, az ember mindennapi életét, vallás(osság)át, elhivatottságait, tanulmányait, életét és halálát, sorsát befolyásoló elemekkel.

Tokarczuk saját filozofikus meglátásokkal és gondolatokkal átszőtt eseményeket vetít fel. Nem új, eddig ismeretlen teóriákat tételez, inkább emlékeztet, arra, mi az ember tulajdonképpen, és mivé válhat, hogyan alkothat az élet a pillanatban adott eseményekből sorsfordító eseményt (*Igaz történet*). Ahogyan az is inkább mementóként szolgál, miként haladunk el olyan mélységében fontos dolgok mellett, azért, mert nem értjük (és mert nem is akarjuk megérteni). Az európaiak „visszatértek... hogy megfelelő komolysággal vegyék birtokba az életüket” (*A szív*).

¹ Susan Sontag: *Egyidőben*, Európa Kiadó, Budapest, 2008, 174.

A tokarczuki emlékeztetés része a tökéletesség megragadása is: milyen minőségben létezőnk. Emberként létezni „nem csak azt jelenti, hogy én ugyanolyan emberi testtel rendelkezem, miként más emberek, hanem azt is, hogy önmagamat *személyként* tételezem, s más emberekkel *személyközi* kapcsolatokat létesítek. Rendelkezem tehát *személyes identitással*, a személyközi interakciók alanyaként és tárgyaként, különféle csoportok tagjaként egyszermind *szociális identitásom* is létrejön, ez utóbbi pedig elválaszthatatlanul hozzátartozik személyes identitásomhoz. A személyes identitással való rendelkezés bizonyos értelmében az emberi faj *életformájához* tartozik”²

Az ország(határ)ok, vallások és társadalmak egyetlen hatalmas masszívá alakulnak Tokarczuk világában. A szerző nem kifejezetten a disztópikus világpusztulást, hanem ellenkezőleg, a bőség és tökéletesség szféráit ábrázolja. Az alkotás, a mesterséges intelligencia tobzódása, a létezők szimbiózisa új testek, biológiák és diverzitások létrehozásában teljesedik ki (*Transfugium, A látogatás*). Tokarczuk világában a két szféra a (z egyre kifinomultabb) tökéletességben és a tökéletesség hiányában ragadható meg („Alma előrenyújtotta a lábát, és én borzadva láttam, hogy hatalmas lyuk éktelenkedik a zokniján, kibújt rajta a nagyujja.” – *A látogatás*). A létezés tökéletességének (szinte a boldogság állapotának elérésének) egyik fázisa, ha nem a legfelső foka, az ember(iség) és a természet(eség) kölcsönhatásának a kicsiszolódása. „A vadvilág. Ahol nincsenek emberek... Mi magunk váltunk le róla. Nem láthatok olyasvalamit, amiben nem vagyok jelen. Önmagunk rabjaivá váltunk. Ez a paradoxon. Érdekes, kognitív látószög, de az evolúció végzetes hibája is: az ember mindig csak önmagát látja.” (*Transfugium*)

Tokarczuk egy özönvíz állapotot említ (özönvíz előtti Nokia mobiltelefon, özönvíz előtt motorbicikli), mely e kötet jelenidejét választja el a valós jelentőtől, azaz a kötet múltjától. Emellett a bibliai összefüggéseknek is teret enged, amikor a tudással együtt megszerzett szégyenérzet kialakulásáról ír. „Szégyelltem a testem...a hirtelen egymáshoz bújást, a korlátaink leomlását, mintha egyetlen szervezetbe tömörülni kész sejtek volnánk.” (*A látogatás*). A tökéletesmesterségessé váló/vált világban talán nincs ilyen fogalom, hogy szégyen. Nincs mit szégyellni, hiszen minden ember és létező kialakítható, meghatározható a külleme, jelleme és jellege. Visszatérő és összekapcsolódó motívumokat is alkalmaz Tokarczuk, melyek több helyen is szerepet kapnak, mint az Ujjak (Mindenszentek hegye, Emberi ünnepek rendje) vagy a Szív (*A szív, Transfugium*). Ezzel

² Csabai Márta–Erős Ferenc: *Téshatárok, énhatárok. Az identitás változó keretei*. Jászóveg Könyvműhely, Budapest, 2000, 23. Lásd hozzá: Thomas Luckmann: *Personal Identity as an Evolutionary and Historical Problem*. IN: M. von Cranach–K. Foppa szerk.: *Human Ethology*. Cambridge University Press – Maisons des Sciences de l’Homme, Paris, 1979

is utal a szerző a világ kiterjedt egységességére, valamint az érzelmekek (másságára, mesterkéeltségére?) és a fizikai karbantartásra (Monodikosz). Létrejönnek az emberekhez hasonlító létezők, akiket „másodmag”-ként (*A látogatás*), klónként, vagy nemében meghatározhatatlan létezőkként értelmezhetünk. Az ember moralitása a tudomány alá rendelt jelenséggé válik. Tokarczuk a határátlépéseket, a döntéshozatalok helyességét vagy helytelenségét emeli ki. Az embernek a különböző helyzetekben valahogyan cselekednie kell, és ez elkerülhetetlenné teszi a következményeket.

Természetessé és mindennapivá fejlődő jövőbeli részleteink, mint az új technológia szak, a homogenetikus családok, a transzfugium folyamata, a klónozás mind az emberi test tökéletes összképéhez járulnak hozzá, biológiai és társadalmi értelemben. Az emberi test összeépítése pedig a legapróbb idegszálak és sejtek életre keltésével és folyamatos regenerálásával a feltámasztás gesztusában tökéletesedik (*Emberi ünnepek rendje*). A Krisztus- és Isten-analógia tokarczuki felvetése, a mesterségesen életben tartott emberi testhez való viszonyulás kettősséget mutat. Az Örökkévalóba vetett keresztényi hit alapjainak lélektani hatását, vagy az egykor élt gyógyító szentek sorát nem véletlenül foglalta bele művébe a lengyel író. Ahogyan Krisztus és a (monoteista vallásból eredő) Isten, istenkép megszületett, úgy alakult ki a milliók számára sokat jelentő Monodikosz figurája, mely a szakembereknek (feltámoknak) köszönhetően évről évre nyilvánosan megjelenik, revelál. A világ egyik legfontosabb cselekménye és tényezője ennek az embernek a megőrzése, rekonstruálása, sőt halálból feltámasztása lesz, a továbbélés és a tökéletesedés útján (*Emberi ünnepek rendje*), emellett a valaha élt emberek reprodukálása (*Mindenszentek hegye*) vagy biológiai átalakítása (*Transzfugium*) válik központivá. A kötetben a húst növesztik (*A látogatás*), és bármely szerves biológiai képződményt létrehozhatnak, az adott technológia segítségével tartják fenn az istenség alakját is. „A húshoz [azonban] hozzátartozik egy alapvető attribútum... mégpedig az, hogy *romlandó matéria*. A hús szerves anyag, amely kiszolgáltatta az idő múlásának: a sebesülésnek és a pusztulásnak”³. Az értelem és érzelmekek már nem ugyanazok, és ennek a gyökeres változásnak a kezdeteit már mi magunk is tapasztaljuk. A teremtés és pusztulás, az életben tartás és halál kettősségének morális felvetéseit is magával hozza a könyv. „A posztstrukturalista megközelítés szerint az emberi test már semmiképpen nem tekinthető eleve adott realitásnak, hanem a tudás, a hatalom és az ezekkel kapcsolatos diskurzusok termékének. Ebben az értelemben a testek nem születnek, hanem gyártódnak”⁴.

Tokarczuk az özönvíz eseményét, mint vízvázlasztó eseményt emeli be a történetek időrendjébe, mely a múlt és jelen, illetve egyfajta újkor elvá-

³ Széplaki Gerda: *A húsként megvalósuló testről*, IN: *Az ember teste*, Kalligram, Pozsony, 2011, 362.

⁴ Csabai–Erős: 14.

lasztóvonalaként fogható fel. Tokarczuk a sötétséget is kettős értelemben ábrázolja: az emberi szellem, tudat, és psziché a fény által éltetett embert jelenti. A Galéné- napok fény nélkül telnek, mely idő alatt többen megbojondulnak, öngyilkosságot követnek el, és megnövekszik a bűncselekmények száma. A szellemi és fizikai értelemben vett sötétség Tokarczuknál lényeges helyet kap, ez jelzi, hogy az ember a tudást és moralitást hogyan állítja egymás mellé, illetve egymással szembe (Monodikoszta a tudás által életben tartják, de erkölcsileg helytelen, amit művelnek vele), elrablásának alkalmával „a sötétség gyorsan szállt le, és úgy tűnt, ezúttal végleges lesz” (*Emberi ünnepek rendje*). Tokarczuk, saját megfogalmazásának azonban szándékosan mond ellent a „minden lénynek megvan a maga akarata, ezért él.” (*Transfugium*) kifejezéssel, hiszen a Legfőbb lény szándékos életben tartásának esetében egyértelműen nem így van. A feltámként dolgozó Ilónt rettegéssel tölti el, és sírásra fakasztja a kiszolgáltatott test állandó látványa.⁵ Jelen esetben az előidézett élet az, amely a férfiból kiváltja a (krisztusi) test iránt érzett fájdalmas érzéseket.

Természet és körforgás eggyé válik. A kezdetektől, ahol az emberek még „gyümölcsnek tartják magukat... mondják, s az állatok megeszik.” (*Zöld gyermekek*), Tokarczuk eljut a nyugati, fogyasztói világhoz, mely egyrészt eléri határait, és a szükségszerűség mentén változáson kell átesnie, a folyamatos átalakulások és új lehetőségek előfordulásával. A kolostorokból is kereskedelmi és nyereségközpontú szövetkezetet szerveznek a „bencések, ciszterciek, az irgalmasok és mások” (*Mindenszentek hegye*). Minden egy látszólagos békét tart fenn, és ez „a béke [...] olyan térré válik, amelyben az emberek nem tudnak ellakni. Újra meg kell hódítani, újra birtokba kell venni a békét”⁶. Az (emberi) életnek és az (emberi) jogoknak érdekes halmaza tárul fel a kötetben, a természettel azonosulás folyamata körforgásszerűen visszavezet egy régmúlt korba (*Zöld gyermekek*). „Az átváltozás soha nem mechanikus különbségeken alapult. A transzfugációval ugyanaz a helyzet: a hasonlóságot fogadja el. Evolúciós értelemben még mindig mindannyian csimpánzok, sünök és vörösfenyők vagyunk... Egy a világ.” (*Transfugium*).

(*Olga Tokarczuk: Bizarr történetek, 2019, Vince Kiadó, Budapest*)

Hörcher Eszter

⁵ „Az előidézett halál mindig rettegéssel tölt el, sírásra fakaszt.” Jacques Derrida: *A halál adománya*, ford.: Szabó László, IN: *Az árnyék helye: tanulmányok a hatalom, a morál és az erőszak kérdéseiről*, szerk.: Gulyás Gábor–Széplaki Gerda, Kalligram, Pozsony, 2011, 57.

⁶ Sontag: 168–169.